

Spis treści

Przedmowa	11

CZĘŚĆ 1. WIADOMOŚCI WPROWADZAJĄCE

Rozdział I. Elementy chemii ogólnej (URSZULA POKOJSKA)	17
1. Chemiczne podstawy budowy materii	17
2. Prawo okresowości i układ okresowy pierwiastków Mendelejewa	18
3. Budowa atomów	19
4. Jednostka masy atomowej. Pojęcie mola i masy molowej	22
5. Rozmieszczenie elektronów wokół jądra atomowego	23
6. Współczesny układ okresowy pierwiastków	26
7. Elektrony walencyjne a wiązania chemiczne	27
7.1. Rodzaje wiązań chemicznych	30
8. Oddziaływania międzycząsteczkowe	34
9. Związki kompleksowe. Chelaty	36
10. Roztwory wodne	38
10.1. Budowa cząsteczki H ₂ O i właściwości wody	38
10.2. Mechanizmy rozpuszczania substancji stałych	41
10.3. Dysocjacja elektrolitów. Elektrolity mocne i słabe	44
10.4. Dysocjacja wody. Iloczyn jonowy wody	46
10.5. Odczyn. Skala pH	47
10.6. Hydroliza soli	48
10.7. Roztwory buforowe	49
10.8. Rozpuszczalność. Stężenie roztworów i sposoby jego wyrażania	50
10.9. Roztwór idealny i rzeczywisty	53
11. Układy koloidalne	54
12. Utlenianie i redukcja	56
12.1. Potencjały redoks	57
Literatura	60
Rozdział II. Elementy krystalochemii (URSZULA POKOJSKA)	61
1. Stan krystaliczny materii, ciało krystaliczne, kryształ	61
2. Związek krystalochemii z pokrewnymi dziedzinami nauki	62
3. Budowa kryształów w świetle krystalografii strukturalnej i geometrycznej	63
3.1. Typy komórek elementarnych i układy krystalograficzne	64
4. Struktura kryształów w świetle krystalochemii	67
4.1. Typy kryształów a rodzaj wiązań chemicznych	69
4.1.1. Kryształy jonowe	69

4.1.2. Kryształy kowalencyjne	70
4.1.3. Kryształy o wiązaniach pośrednich jonowo-kowalencyjnych	73
4.1.4. Kryształy o wiązaniach metalicznych i mieszanych	73
4.2. Pokrewieństwo krystalochemiczne pierwiastków. Diadochia. Izomorfizm	74
4.2.1. Diadochia a współwystępowanie pierwiastków w minerałach	77
4.3. Polimorfizm	78
Literatura	80

Rozdział III. Elementy geochemii (URSZULA POKOJSKA) 81

1. Geochemia jako nauka	81
2. Budowa Ziemi i podstawowe właściwości materii ziemskiej	83
3. Stosunki ilościowe pierwiastków chemicznych w geosferach zewnętrznych	86
3.1. Skorupa ziemska	86
3.2. Hydrosfera	88
3.3. Atmosfera	89
3.4. Klarki pierwiastków	91
4. Procesy geologiczne kierujące rozmieszczeniem pierwiastków chemicznych w skorupie ziemskiej	93
4.1. Procesy magmowe	95
4.2. Procesy hipergeniczne	101
4.3. Procesy metamorficzne	102
5. Stosunek geochemii krajobrazu do geochemii	103
Literatura	104

CZĘŚĆ 2. PODSTAWY GEOCHEMII KRAJOBRAZU

Rozdział IV. Geochemia krajobrazu jako nauka (KATARZYNA OSTASZEWSKA) 107

1. Pojęcie krajobrazu w naukach przyrodniczych	107
2. Miejsce geochemii krajobrazu w systemie nauk	109
3. Geochemia krajobrazu w tradycyjnym ujęciu szkoły rosyjskiej	110
3.1. Rys historyczny	110
3.2. Przedmiot badań geochemii krajobrazu	113
Literatura	117

Rozdział V. Chemizm powłoki krajobrazowej Ziemi (epigeosfery) 119

1. Wprowadzenie (URSZULA POKOJSKA)	119
2. Chemizm dolnej warstwy atmosfery (troposfery) (URSZULA POKOJSKA)	120
2.1. Rola troposfery w epigeosferze	120
2.2. Substancje pochodzące z powierzchni Ziemi w atmosferze	122
2.3. Ozon w atmosferze	123
2.4. Gazy cieplarniane	126
2.5. Gazy kwasotwórcze (tlenki siarki i azotu)	129

2.6. Aeroszol atmosferyczny, kondensacja pary wodnej, opady atmosferyczne	133
2.7. Geochemiczna charakterystyka wód opadowych	136
3. Chemizm hydrosfery (<i>URSZULA POKOJSKA</i>)	142
3.1. Rola hydrosfery w epigeosferze	142
3.2. Najważniejsze procesy chemiczne zachodzące z udziałem wody	144
3.3. Czynniki wpływające na chemiczną aktywność wód naturalnych	145
3.3.1. Temperatura	146
3.3.2. Odczyn	147
3.3.3. Zdolności buforowe	150
3.3.4. Potencjał redoks	152
3.3.5. Zawartość substancji mineralnych	155
3.3.6. Zawartość substancji organicznych	156
3.4. Ewaporacja wody i krystalizacja soli	157
3.5. Podział wód naturalnych według wielkości mineralizacji	159
3.6. Krótka charakterystyka geochemiczna różnych rodzajów wód naturalnych	161
3.6.1. Słodkie wody lądowe	162
3.6.1.1. Rzeki	165
3.6.1.2. Jeziora	169
3.6.1.3. Płytkie wody podziemne	172
3.6.2. Wody jezior słonawych i słonych	174
3.6.3. Wody morskie	176
3.7. Bilans jonowy wody	179
4. Chemizm biosfery (<i>HELENA DZIADOWIEC</i>)	180
4.1. Definicja biosfery	180
4.2. Zróżnicowanie gatunkowe i skład chemiczny organizmów żywych	182
4.2.1. Zróżnicowanie gatunkowe organizmów	182
4.2.2. Skład chemiczny organizmów	183
4.3. Produkcja i procesy przekształceń materii organicznej	188
4.3.1. Produkcja materii organicznej	188
4.3.2. Procesy przekształceń materii organicznej i udział gleb w tych procesach	194
4.4. Zasoby materii organicznej	200
4.4.1. Zasoby biomasy	200
4.4.2. Zasoby martwej materii organicznej	204
4.5. Rola związków humusowych w funkcjonowaniu biosfery	204
4.6. Wpływ biosfery na inne sfery powłoki krajobrazowej Ziemi	208
4.6.1. Wpływ biosfery na atmosferę	208
4.6.2. Wpływ biosfery na hydrosferę	211
4.6.3. Wpływ biosfery na litosferę	212
5. Chemizm zewnętrznej warstwy litosfery (strefy hipergenezy) (<i>URSZULA POKOJSKA</i>)	214
5.1. Główne minerały skałotwórcze skorupy ziemskiej	214
5.2. Krystalochemia krzemianów	216
5.3. Wietrzenie skał i minerałów	220

5.3.1. Struktura krzemianów a ich odporność na wietrzenie chemiczne	222
5.3.2. Czynniki i procesy chemicznego wietrzenia minerałów	223
5.3.3. Produkty chemicznego wietrzenia krzemianów	226
5.3.3.1. Minerały ilaste	227
5.3.3.2. Wtórne tlenki	232
5.3.3.3. Składniki rozpuszczalne i ich losy	235
5.3.4. Zwietrzeliny	236
5.4. Pokrywa zwietrzelinowa a pedosfera	238
Literatura	242

Rozdział VI. Migracja pierwiastków chemicznych w krajobrazie

<i>(URSZULA POKOJSKA)</i>	249
1. Pojęcia podstawowe	250
1.1. Migracja wodna	251
1.2. Migracja biologiczna	254
2. Wybrane pierwiastki	257
2.1. Krzem	257
2.2. Glin	259
2.3. Żelazo	263
2.4. Mangan	267
2.5. Wapń	270
2.6. Sód	273
2.7. Chlor	275
2.8. Węgiel	276
2.9. Azot	280
2.10. Siarka	283
2.11. Fosfor	289
Literatura	292

Rozdział VII. Klasyfikacja geochemiczna krajobrazów

naturalnych <i>(BOGUMIŁ WICIK I KATARZYNA OSTASZEWSKA)</i>	295
1. Pojęcia podstawowe	295
2. Typologia krajobrazów elementarnych	299
3. Jednostki klasyfikacji krajobrazów geochemicznych i podstawy ich wyróżniania	303
Literatura	311

Rozdział VIII. Przykłady badań krajobrazowo-geochemicznych

<i>(KATARZYNA OSTASZEWSKA I BOGUMIŁ WICIK)</i>	313
1. Wprowadzenie	313
2. Badania krajobrazów geochemicznych	313
2.1. Krajobrazy strefy umiarkowanej leśnej	314
2.1.1. Krajobrazy starych gór - Taunus	314
2.1.2. Krajobrazy sandrów młodoglacjalnych - Bory Tucholskie	321
2.2. Krajobrazy strefy stepowej	328
2.2.1. Krajobrazy suchych stepów - Wyżyna Mongolska	328

2.3. Krajobrazy strefy gorącej leśnej	334
2.3.1. Krajobrazy na skałach ultrazasadowych - północno-wschodnia Kuba	335
2.4. Krajobrazy subakwalne	344
2.4.1. Jezioro Gościąż	344
2.4.2. Jezioro Czad	348
3. Badania strumieni migracyjnych	355
3.1. Ekosystemy strefy umiarkowanej leśnej - Solling (Niemcy)	355
3.2. Ekosystemy strefy gorącej leśnej - las oligotroficzny w Wenezueli	360
3.3. Studia porównawcze	364
Literatura	367

oprac. BPK